

PAPER DETAILS

TITLE: HETEROTOPIK BİR MEKAN OLARAK AİLE

AUTHORS: Kemal DİL

PAGES: 357-367

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3046842>

HETEROTOPIK BİR MEKÂN OLARAK AİLE

Kemal DİL

Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü,
kemaldil@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0003-0106-8712>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 30/03/2023, **Accepted / Kabul Tarihi:** 07/05/2023

DOI: <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1273823>

Heterotopik Bir Mekân Olarak Aile

Öz

Bu çalışmanın amacı heterotopya kavramı odağında aileyi, mekân boyutuyla öne çıkarmaktır. Bu kapsamda çalışmada, Foucault'un heterotopya çözümlemesinde heterotopik mekâna ilişkin öne çıkardığı nitelikler odağında ailenin de heterotopik bir mekân olduğu temellendirilmeye çalışılmıştır. Akademik ve sosyal araştırma alanlarının başlıca konuları arasında yer alan aile olgusuna, klasik aile sosyolojisi, eleştirel ve feminist kuramlar çok çeşitli katkılar yapılmışlardır. Yapılan çalışmalarda, ailenin tarihsel, toplumsal işlevleri ve aile içi ilişkiler öne çıkarılmıştır. Bu çalışmada, bu yaklaşımlardan da yararlanarak ailenin mekân boyutu öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Foucault'un heterotopya kavramı ve çözümlemesi, bu çalışmanın ana tartışma zeminini oluşturmuştur. Bu doğrultuda, Foucault'ta farklı niteliklere sahip mekânlar olarak anlam bulan heterotopya kavramı temelinde ailenin de farklı niteliklere sahip heterotopik bir mekân olduğu, bu konulardaki başlıca yaklaşımlardan yararlanarak temellendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Mekân, Heterotopya, Kadın and Erkek, Ütopya

Family As A Heterotopic Space

Abstract

The aim of this study is to highlight the family with its spatial dimension in the focus of the concept of heterotopia. In this context, in the study, it has been tried to be grounded that the family is also a heterotopic space, focusing on the qualities that Foucault put forward regarding the heterotopic space in his analysis of heterotopia. Classical family sociology, critical and feminist theories have made various contributions to the family phenomenon, which is among the main topics of academic and social research fields. In the study, the historical and social functions of the family and the relations within the family were highlighted. In the study, the spatial dimension of the family has been tried to be highlighted by benefiting from these approaches. For this purpose, Foucault's concept and analysis of heterotopia formed the main discussion ground of the study. In this direction, on the basis of the concept of heterotopia, which finds meaning as spaces with different qualities in Foucault's analysis, it has been tried to justify that the family is also a heterotopic space with different qualities, by making use of the main approaches on these issues.

Keywords: Space, Heterotopia, Family, Woman and Man, Utopia

Giriş

Aile, geçmişte yaşamış ama süreç içerisinde kaybolan ya da dönüşen ve günümüzde varlığını devam ettiren hemen hemen tüm kültürlerin ürettiği toplumsal-yapısal bir mekândır. Kendi içerisinde kadın-erkek, genç-yaşlı, yetişkin-çocuk, evli-bekâr, üvey-öz, geleneksel-çağdaş gibi karşıt toplumsal kimlikleri barındırır. Tarihsel süreçte farklı toplumlar ve farklı zamanlarda çeşitli dönüşümler içeren aile, Engels'e göre, kan ve akrabalığa dayanan ilk insan topluluğu olan kabilenin gevşemesi sonrası oluşan bir toplumsal birimdir (Marx vd., 1992, 146). Günümüzde ise farklı biçimlere sahip olmakla birlikte farklı kuşakları da içermektedir. Farklı ölçütlere göre çözümlenmeye çalışılan aile, tarihsel-toplumsal koşullara bağlı olarak farklı etkinlik alanları temelinde (üretim, üreme ve kamusal alanlar) içinde barındırdığı toplumsal kimliklere farklı saygınlık düzeylerinde yansıdığı çeşitli yaklaşımlarla ortaya konulmuştur (Adak, 2016; Ecevit, 1993; Althusser, 2000; Giddens, 2012; Reiter, 2021; Mies, 2012; Walby, 2016). Bu yönüyle kimi yaklaşımlara göre aile, içinde barındırdığı bazı kimliklere kapatılma mekânları olarak yansıdığı ve bu yansıma sonucunda aile içinde kimlikler arası ilişkilerde eşitsizlik, krizler ve sapmalar oluştuğu (Reiter, 2021; Mies, 2012; Walby, 2016), kimi yaklaşımlara göre ise, toplumun beklentileri doğrultusunda işlev gören, görmesi gereken ve bu yönüyle toplumun yeniden üretim birimi olarak kurumsallaşan "kutsal" toplumsal birim olduğu ileri sürülmüştür (Adak, 2016; Giddens, 2012; Ecevit, 1993; Parsons, 1964; Althusser, 2000). Tüm bu yönleriyle bakıldığında, aileyi farklı bir yaklaşımla sorunsallaştırmak mümkün olabilmektedir. Bu doğrultuda, "mekân" odağında yapılabilecek çözümlemede, ailenin Foucault'nun (2021) deyimiyle heterotopik mekân olduğunu söylemek yanlış olmaz. Şöyle ki, Foucault (2021) "Öteki Mekânlara Dair" makalesinde, mekân kavramına ilişkin kuramsallaştırmasında ütopya ve distopya kavramlarının yanında kendisinin geliştirdiği heterotopya kavramını da betimlemeye çalışır. O'na göre mekân, Ortaçağ'dan günümüze kadar farklı anlamlar içererek dönüşmüştür. Bu bağlamda mekân, Ortaçağ'da kutsal olan-olmayan, kırsal-kentsel, gök yüzü- yer yüzü gibi ikili karşıtlıklar üzerinden; on yedinci yüz yılda ise ölçülebilir boyutlara sahip nesneler ve onların tutundukları yer üzerinden; yirminci yüz yılda ise gerçek anlamıyla somutlaştığı, konum ya da mevki üzerinden anlam bulmuştur (Foucault, 2021). Buna karşın Foucault, aynı makalede tarihsel süreçte anlam bakımından dönüşen mekânı yadsıyan iki hayali mekân üzerinde de durur. Bunlardan birisi, insanların en iyi, en mükemmel, en güzel, en istedik yaşam mekânları olarak tasavvur edilen ama gerçekliği olmayan mekân olarak ütopyalardır. Diğeri ise, doğruyu, yanlışta; özgürlüğü, kölelikte; sevgiyi, nefrette; barışı, savaşa; gücü, cehalette; adaleti, eşitsizlikte gören korkuları da içeren kötü yaşam koşullarında yaşamayı betimleyen distopyalardır. Gerçekte var olmayan bu her iki mekân türünü örnekleyen yapıtlar farklı düşünürler tarafından ortaya konulmuştur. Bununla birlikte, bizatihi Foucault tarafından oluşturulan ve "ayna heterotopyası" metaforu üzerinden insan durumlarını resmeden bir başka mekân ise, "öteki ya da başka mekân" anlamına gelen *heterotopyadır* (Foucault, 2021, 387). *Foucault'a (2021, 287) göre heterotopyalar, toplumsal kültürü oluşturan tüm diğer konumları içinde temsil eden, tartıştıran ve tersine çeviren mekânları içeren, bu açıdan ayna benzeri bu mekânları yansıtan ama bütün bu konumların dışında olan, toplumun kurumsallaşmasında da rol oynayan gerçek mekânlardır. O'na (2021, 288) göre, mutlak düzeyde evrensel boyutta bir heterotopya yoktur, çok çeşitlidir. Tam da bu noktada bu çalışmada, ailenin de heterotopik bir mekân olduğu, Foucault'un heterotopya çözümlemesi üzerinden temellendirilmeye çalışılmıştır.*

1. Heterotopya

Foucault (2021) yazdığı, "Öteki Mekânlara Dair" adlı makalesinde kullandığı heterotopya kavramını tıp terminolojisinden almıştır. Tıp terminolojisinde heterotopya kavramı, bir organın vücudun herhangi bir bölgesinde olmaması gereken yerde bulunması durumunu ifade etmek için kullanılmıştır. Bu anlamda Foucault'a (2021, 287) göre heterotopya, ütopyanın karşıtı olarak anlam kazanır. Bu karşıtlığı açıklamak için Foucault "ayna" metaforunu kullanmıştır. O'na (2021, 287) göre ayna, kendisi ve tutunduğu yer üzerinden ölçülebilir gerçekliğinin yansımaları içeren bir mekândır. Gerçekliğin görünürlüğünü, tutunduğu yerden koparıp; kendi içinde, mekânı olmayan bir yere (hiçbir yer) taşıması dolayısıyla ayna, bir ütopyadır (Foucault, 2021, 287). Bununla birlikte, içinde tuttuğu gerçekliğe ilişkin görüntünün, gerçekliğin tutunduğu mekânı yansıması dolayısıyla ayna, aynı zamanda bir heterotopyadır (Foucault, 2021, 287). Bu bağlamda heterotopyalar, bütün uygarlıklarda ve bütün kültürlerde, kendi içlerine toplumlara ilişkin gerçeklikleri, konumları, karşıt konumları, bunlara ilişkin temsilleri ve tartışmaları alan, fakat bunların dışında konumlanan mekânlardır (Foucault, 2021). Başka bir deyişle, Foucault'a (2021, 290) göre heterotopyalar, kendi içlerinde birbiriyle bağdaşmayan birçok mevkii, mekânı ve nesneyi tek bir gerçek mekânda bir araya getirme kapasitesine sahiptir. Tiyatrolar, sinemalar, mezarlıklar gibi heterotopik mekânlar bunlara örnek verilebilir. Ayrıca, Foucault'a (2021, 291) göre, farklı zaman dilimlerini kendi içlerinde taşıyan başka bir zamansal mekânlar olmanın yanında, zamansal birikim üzerinden anlam bulan mekânsal mahaller olarak müzeler ve kütüphaneler de birer he-

terotopyadır. Bu mahaller bir kişiye, hem kendi zamanında karşılaşması olanaksız farklı zaman katmanlarına sahip hem de bulunduğu zamanda farklı mekânlara sahip zıtlıkları, uyumsuzlukları gösterebilme olanağı verir. Tam da bu noktada Foucault bahçe örneğini verir. O'na (2021, 290) göre bahçe, fiziki dünyanın evrensel boyutta en küçük temsilidir. Bununla birlikte Foucault, belli insanlık durumlarıyla bir şekilde karşılığı olan mekânlar olan heterotopyaların birçok çeşitte var olduğunu söyler. Bu bağlamda bazı örnekler verilebilir. Örneğin, yirminci yüz yılın ilk yarısına kadar genç kızlıktan kadınlığa geçişte işlev oynayan balayı seyahatleri, erkek cinselliğinin kendini dışa vurduğu on dokuzuncu yüz yıl yatılı okulları gibi farklı hallere geçiş anlamında krizleri içeren geçiş mekânları (hiçbir yer), bir çeşit heterotopik mekânlardır (Foucault, 2021, 288). Ayrıca, verili normların, arzu edilenin, beklenilenin dışında davranışlar ve tutumları sergileyenlerin kapatıldığı hapishane, tımarhane, psikiyatri kliniği, huzurevi, dinlenme evleri gibi mekânlar temelinde biçimlenen sapma heterotopyaları da mevcuttur (Foucault, 2021, 288). Yine farklı dönemlerdeki ve toplumlardaki geçmişi, yaratıcılığı içeren, mutluluğun ve evrenselliğin mikro temsili olan bahçe de heterotopik bir mekândır (Foucault, 2021, 290). Son olarak, bütün zamanların, dönemlerin, biçimlerin, zevklerin birikiminin ve korunmasının sağlandığı müzeler ve kütüphaneler de birer heterotopik mekânlardır (Foucault, 2021, 291). Öte yanda heterotopya kavramı kimi çalışmalarda da yorumlanmıştır. Örneğin Karaman (2018) heterotopyayı, kendi içinde karışıklık ve aynı zamanda zıtlık içeren bir durum olarak ifade etmektedir. Analogik bir bakışla Ekici (2019, 466) heterotopyaları, öznelere ve onların dışındaki mekânların birbirleriyle kurdukları ilişkilere bağlı olarak çeşitlilik gösteren ve öznelere nesneleşmeleriyle ilgili din, politika, kültür gibi söylemlerle yaratılan ve yaratıldıkları çağın şartlarına göre türlerinden bazılarının devam edeceği ya da yok olacağı mekânlar olarak tanımlar (Ekici, 2019, 466). Nabıkoğlu (2015, 382), heterotopyaların yalnızca mekân olmadıklarını, günümüzde insanların birbirleriyle ilişkilerinin nasıl biçimlendiğini de gösteren olgular olduğunu vurgulamıştır. Tam da bu noktada, Stavrides'a (2021) göre, insanlar mekânı deneyimlemekle kalmaz, onun sayesinde düşünüp hayal kurarlar. Dolayısıyla mekân sadece toplumu değil, ortak düşleri anlatan başka toplumsal dünyaların da mümkün olabileceğine işaret etmiştir. Ekici (2019) ise, Foucault'a atıfla, sosyal ve kültürel formlarla ilişkili olan heterotopyaların, yaşamımızın her alanında var olmalarına rağmen, insanların onların farkında olmadıkları mekânlar olarak tanımlamıştır. Nabıkoğlu'na (2015, 387) göre, heterotopyaların türdeşleştirme ve yayılım gösterme eğilimi, kendine özgüllüğünün toplumsal hafızaya geçmesi ya da aktarılması, ötekinin "ben"e olan bağımlılığını bilinçaltına yerleştirmekte ve fark etmeden bu durumu içselleştirmesini sağlamıştır. Bu anlamda *Başka Mekânlara Dair adlı makalesinde Foucault (2021) heterotopyayı, "içinde yaşadığımız, bizi kendi dışımıza çeken, özellikle yaşamımızın, zamanımızın ve tarihimizin erozyona uğradığı mekân, bizi kemiren ve aşındıran bu mekân, heterojen bir mekândır" şeklinde tanımlamaktadır. Bu heterojen olan yani türler arasında çeşitlilik barındıran mekânlar; bireyler arasında, ilişkiler arasında, toplum içinde cinsler arasında ve hatta tek bir beden içerisinde bile karşımıza çıkabilecek olan zıtlıkları temsil edebilmektedir. Çavdar (2018) it is increasingly encountered the spaces that are pushed out of the free use of the citizens. This push out procedure – the force to abandon the free use of urban space- also indicates that everyday life occupied by spaces or spatial facilities controlled by state apparatuses. This situation can considered as an attempt of power to create homogeneous, boring and sterile spaces in the city. Power tends to create a sequence of spaces (not system ise, heterotopyayı çeşitli biçimlerde her kültürde görülen, tarihsel süreçte dönüşüme uğrayan, zamansal olarak süreksizliği niteleyen, tek bir mekânda zıtlıkları içinde barındıran ve kendisinin dışında kalan mekânlarla işlevsel bağlar farklılıkların mekânı olarak tanımlamıştır.*

2. Ailenin Anlamı ve Kuramsal Yaklaşımlar

Çok bilindik olmasına rağmen aile, hakkında ne zaman oluştuğuna yönelik bir tarih, ne olduğuna ilişkin tek bir tanım yapmanın güç olduğu toplumsal bir birimdir. Bu yönüyle aile, farklı yaklaşımların çözümlemelerine açık bir toplumsal olgu olmuştur. İçinden bakıldığında ailenin, üreme, üretim, bölüşüm ve tüketim temelli yaşama tutunma pratiklerinin, içinde gerçekleştiği soy ve akrabalık birimi olduğu ileri sürülebilir. Bu bağlamda Engels'e göre aile, kan ve akrabalık temelinde anlam bulan kabilenin çözülmesi sonrasında, onun yerini alan tarihsel, toplumsal bir birimdir (Marx vd., 1992, 146). Tarihsel, toplumsal var oluşu, yapısı, içerdiği cinsel, sosyal, akrabalık, kan bağı ilişkileri, yüklenen roller ve işlevler, barındırdığı sosyal konumlar, içinde yer aldığı toplumla ve devlet yapısıyla ilişkileri gibi çeşitli nitelikleri temelinde çeşitli yaklaşımların konusu olmuştur. Bu doğrultuda, Kottak (2016, 360) aileyi, tarihsel, toplumsal düzeyde en yaygın akraba topluluğu olarak vurgulamıştır. Giddens (2012) aileyi, akrabalık bağlarıyla bağlanan, yetişkinlere çocukların bakım sorumluluğunun ve görevinin yüklendiği insan topluluğu olarak tanımlamıştır. Parsons (1964, 154, 155) aileyi, toplumsal sistem içerisinde sisteme üye kazandırmak, yeni üyeleri sağlıklı bir biçimde yetiştirmek ve onları toplumun beklentilerine cevap verecek bir biçimde toplumsallaştırmak temelinde işlevsel boyutta tanımlamıştır. Althusser (2000, 33), emek gücünün yeniden-üretiminde devletin ideolojik bir aygıtı olarak ailenin işlev gördüğünü belirtmiştir. Mies'e (2012, 105-106) göre, kadın ile erkek ilişkilerinin ezeli, ebedi, evrensel

boyutta kurumsallaşmış biyolojik ve doğal bir yapı olduğu şeklinde sunulan aile (çekirdek ailenin), kendi içinde hiyerarşik ve eşitsiz ilişkileri maskeleyen bir kurumsal yapıdır. Önem ve çeşitlilik üzerinden aile olgusuna yaklaşan Walby (2016, 99), ailenin genelde düşünüldüğünden daha az önemli olduğunu, bunda üretim ilişkilerinin patriyarkal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına geçmenin rolü olduğunu vurgulamıştır. Bunun yanında Walby, aile ve ev ayırımına gider. Bu bağlamda O'na (2016, 100) göre ev, paylaşılan mekânı, aile ise ev içinde cinsiyet ilişkilerine dayalı üretimi ve kadınların emeklerine el konulması üzerinden anlam bulur. Gough'a (2021, 54) göre aile, üyeleri arasında ekonomi ve çocuk yetiştirme zemininde işbirliği olan, ortak bir alanda yaşayan evli çiftleri veya yetişkin akrabalarından oluşmuş bir toplumsal gruptur. Şüphesiz aileye ilişkin tanımları daha da çoğaltmak mümkündür. Bununla birlikte, ortaya konulan tanımlar ışığında aileyi açıklamaya çalışan çeşitli kuramsal yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunların içinde yapısal-işlevselci yaklaşım, sistem yaklaşımı, sembolik etkileşimci yaklaşım, kurumsal ve tarihsel yaklaşım, çatışmacı yaklaşım ve feminist yaklaşım vb sayılabilir (Güçlü, 2016; Zimmerman, 1995).

Bu kapsamda ilk olarak yapısal-fonksiyonel kuramın aileye yaklaşımını ele alalım. Bu yaklaşım, toplumsal düzenin oluşumu ve devamlılığı için alt sistemlerden oluşan bir sistemin gerekli olduğunu, bu alt sistemlerden birisinin de aile olduğunu belirtir. Bununla birlikte aile içerisinde de evlilik, kardeşlik, ebeveynlik, çocuklar gibi alt sistemlerin var olduğu, bu alt sistemlerin aile içinde farklı işlevler yükledikleri, aile içindeki her bir üyenin hem alt sistem içinde hem de aile içinde farklı rol ve statülere bağlı olarak sorunluluklara sahip olduğu vurgulanır. Bu yaklaşıma göre, aile alt sisteminin başlıca işlevleri toplumsal düzenin değer setleri kapsamında çocuk üretmek, bakmak, toplumsallaştırmak; ailenin ihtiyaç duyduğu ekonomik kaynağı üretmek, toplamak ya da kazanmak; üyeler arasındaki ilişkilerde sevgi, hoşgörü, dayanışma duygularını oluşturarak üyelerde güven duygusunu yaratmak vb. biçiminde sıralanmıştır (Parsons, 1964; Zimmerman, 1995; Güçlü, 2016; Leslie, 1973). Bununla birlikte bu yaklaşımda, aile alt sisteminde cinsiyete dayalı rol ve statü dağılımı doğal karşılanırken, erkek statüsü, topluma karşı aileyi siyasal olarak temsil eden lider statüsünde ve ekonomik olarak kaynak üreten rolde; kadın ise, ailenin iç mekânında, çocukların üretimi ve toplumsallaştırılmasıyla, aile üyelerinin beslenmesi, giyinmesi ve her gün yaşama yeniden hazırlanmasından sorumlu rolde tanımlanmıştır (Parsons, 1964; Leslie, 1973, 7-12).

Farklı konumlardaki üyelerin her birinin karşılıklı ilişkilerinin uyumlu bir zemini olarak aileyi tanımlayan bir yaklaşım da sistem yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre, bulundukları farklı konumlarla aile üyelerinin her biri aile bütünü'nün işleyişini oluşturan sistemin birer parçalarıdır. Bu parçaların hem aile içindeki hem de aile dışındaki etkileşimleri üzerinden, aile sisteminde etkileşim kalıpları, geleceğe ilişkin hedefler ve modeller oluşmaktadır (Parsons, 1964; Leslie, 1973; Güçlü, 2016; Zimmerman, 1995, 174). Bu kapsamda, sistem yaklaşımı üzerinden ailenin işlevlerini Zimmerman (1995, 174), aile üyelerinin bakımı ve fiziksel korunması; üreterek ya da evlat edinerek aileye yeni üyeler katma ve olgunlaşıp kendi ailelerini kurana kadar onlara bakma; bir eş, işçi, yurttaş, komşu ve toplum üyesi olarak bir biriyi sosyalleştirme; aile içinde ve toplumda toplumsal düzenin devamını sağlama noktasında aile üyelerini denetleme, ailede ve toplumda değerlerin ve motivasyonların korunmasını sağlama; aile birliği korumak ve devam ettirmek için ihtiyaç duyulan üretim ve tüketim sağlama vb. şeklinde sıralamıştır. Ayrıca bu yaklaşım, aile üyelerinden birinin bilgi, davranış, tutum, hedef üzerinden ailede yaratacağı hareketlilik, ailenin diğer üyelerini ve dolayısıyla aile bütünü'nü etkileyeceği varsayılır. Bu nitelikleriyle aile değişime ve gelişmeye açık bir yapı olarak anlam bulur.

Toplumu, farklı dokulardan oluşan canlı bir organizmaya benzeterek, toplumun, çeşitli kurumların bir sistem dâhilinde birbirleriyle uyumlu çalışmasına ihtiyacı duyduğunu, bu kurumlardan birinin de aile olduğunu ileri süren bir başka yaklaşım da kurumsal ve tarihsel yaklaşımdır (Güçlü, 2016). Bu yönüyle bu yaklaşım, aileyi ve onun oluşumunda rol oynayan evlilik biçimlerini, bunların uğradıkları değişimleri zaman ve mekân üzerinden karşılaştırmalar yaparak toplumların kurumsal bütünlüğü içinde ailenin evrensel bir kurum olduğunu belirtmişlerdir. Bu doğrultuda Leslie aileyi, başka hiçbir kurumun yerine getiremeyeceği işlevi, insan üretimini yapan ve içinde kendi insanlığımızı ürettiğimiz, toplumsal yapının kurumları içinde en güçlü kurumu olarak tanımlamıştır (Leslie, 1973, 3).

Ebevey-çocuk ilişkileri, çocukların benlik edinimleri, toplumsallaşma sürecinin ilk ve öncelikli mekânı üzerinden aileyi işlevlendiren bir başka yaklaşım da sembolik etkileşimci yaklaşım olmuştur (Güçlü, 2016, 76). Bu yaklaşım, çocuğun özgür, yaratıcı, simgesel düşünme potansiyeline sahip olduğunu ama benliğinin oluşmadan doğduğunu varsayar. Tam da bu noktada, aile, çocuğun benliğinin olduğu ilk mekândır. Şöyle ki, bu mekânda, sahip olduğu bu potansiyel nitelikleriyle çocuk, ebeveynlerinin davranışlarıyla, tutumlarıyla, mimikleriyle ve jestleriyle aktardıkları aile-içi ve toplumsal değerleri ve normları anlamlandırmaya çalıştığı bir sosyalleşme sürecinden geçer. Bu yönüyle bu yaklaşım, içerisinde yaşanan toplumsallaşma sürecinde, ebeveynler tarafından üretilen sembollerin, çocuk tarafından anlamlandırıldığı, böylece çocuğun toplumsal benliğinin geliştiği bir mekân olarak ailenin gerekli bir yapı olduğunu savunmuştur (Güçlü, 2016, 76). Bu nitelikleriyle Leslie (1973, 197, 198), aile gibi nesnel gerçekliğe sahip mekân içinde bireylerin öznel deneyimlerine odaklanan sembolik etkileşim kuramının, bireylerin sembolik ve fizik-

sel deneyimleri üzerinden edindikleri bilişsel ve zihinsel sembollerle hem topluma yansıyarak onu etkilediklerini hem de ondan etkilendiklerini var saygısını belirtir.

Aile yapısının dönüşüm, gelişim süreçlerine ve bu süreçlerde rol oynayan dinamiklere odaklanan aile yaklaşımı ise çatışmacı yaklaşımdır. Bu yaklaşım tıpkı doğal ve toplumsal alanlar gibi ailenin de, içinde güç çatışmalarının olduğu bir mekân olarak ele almıştır. Güç çatışmalarına neden olan dinamikler bağlamında bu yaklaşım, aile üyelerinin saygın, pozitif yönlü ayrıcalıklı, başarılı, güç sahibi olma gibi özgül amaçları, aile kaynaklarının bu özgül amaçlara göre paylaştırılma istekleri, bu doğrultuda aile üyelerinin birbirleriyle rekabetleri ve eşitsiz konumlanmaları üzerine odaklanmıştır (Leslie, 1973, 218, 219). Bu dinamikler üzerinden aileyi değerlendiren çatışmacı yaklaşım, doğal ve toplumsal alanlar gibi aile de üyeleri arasında çatışmaların kaçınılmaz olduğu bir mekân olarak var sayar. Ayrıca ailenin gelişimi ve dönüşümü için bu çatışmaların dengeli bir biçimde var olması olumlu bir durum olduğunu ileri sürer.

Yerine getirdiği işlevler temelinde aileyi olumlayan işlevselci ve çatışmacı yaklaşımlara eleştirel bakan aile yaklaşımları bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, genelde toplumsal alanın tüm pratiklerinde, özelde ise aile içinde toplumsal cinsiyet ilişkilerini tartışmaya açan eleştiren feminist yaklaşımlar olarak ifade edilmektedir. Bunların başlıcaları arasında geleneksel, liberal, radikal, Marksist, sosyalist ve siyah feminist yaklaşımlar yer almışlardır (Berktaş, 2013; Donovan, 1997; Slaterry, 2008; Güçlü, 2016). Geleneksel feminist yaklaşım, aileyi, erkeğin gücü tekeline aldığı ve bu güç sayesinde kadını baskı altında tuttuğu, gelenekler ve belli düzeyde hukuk kurumuyla desteklenen, evlilik kararında kadının söz hakkının dışlandığı, tüm bu uygulamaların içinde toplumsallaştırıldığı bir mekân olarak betimlemiştir (Slaterry, 2008, 140-141). Liberal feminist yaklaşım, kapitalist üretim biçiminin aile içinde kadın-erkek eşitsizliğini derinleştirdiğini, kadının cinsel bir metaya indirgendığını eleştirmiş, bu eşitsizlikten kutuluşun liberal demokrasi ekseninde fırsat eşitliği talebinin kadınlar lehine ekonomik kaynaklara ulaşmak ve karar alma süreçlerine katılmak için bir hakkın hukuksal olarak tanınmasını savunmuştur (Donovan, 1997; Slaterry, 2008, 141; Berktaş, 2013, 9). Radikal feminist yaklaşım ise aileyi “özel alan” olarak ele almış, bu özel alan içerisindeki kadınların ikincil konuma itilmişliğinin başlıca nedenleri olarak erkeğin kadın bedenine yönelik gerçekleştirdiği şiddetin, tacizin, tecavüzün yanında kadının doğurganlığı üzerinde erkek tahakkümünün olduğunu ileri sürmüştür (Donovan, 1997; Berktaş, 2013; Slaterry, 2008). Kadınların farklı toplumlarda ikincil konuma itilmelerinde rol oynayan dinamiklerin, aile içinde onların bedenleri ve doğurganlıkları üzerindeki erkek tahakkümünün yanında, sınıfsal konumlarından da kaynaklanmakta olduğunu ileri süren yaklaşım ise Marksist feminist yaklaşım olmuştur (Berktaş, 2013). Bu yaklaşıma göre, işçi sınıfına ait kadınlar hem ücretli üretim alanında hem de aile içinde çifte sömürüye tabi tutulmaktayken, işçi sınıfının yeniden üretilmesinde de temel rolü oynarlar (Berktaş, 2013, 10-11). Böylece bu yaklaşıma göre kadınlar, aile içerisinde erkeğin baskısı altında niteliksiz ve ücretsiz üretim aracına dönüşerek kendilerine yabancılaşmışlardır (Berktaş, 2013; Slaterry, 2008). Sosyalist feminist yaklaşım ise radikal feminist ile Marksist feminist yaklaşımlar arasında bir ilişki kurarak, kadının aile içerisinde ve toplumda sömürülmesinde kapitalist sistem ile ataerkil sistemin birlikteliğinde yaşanan uyumun rol oynadığını ileri sürmüştür (Berktaş, 2013). Siyah feminist yaklaşım ise ailede ve toplumda kadın üzerindeki erkeğin tahakkümünde ataerkil ve kapitalist sistemlerin işleyişlerinin yanında ırkçılığın da önemli bir bileşen olarak anlam bulduğunu ileri sürmüşlerdir (Slaterry, 2008). Bu açıdan toplumsal hiyerarşinin en altında siyah kadınların yer aldığı bu yaklaşım tarafından vurgulanmıştır (Slaterry, 2008).

Birbirlerinden farklı çözümlemelere sahip olsalar da feminist yaklaşımların odak noktalarını toplumda ve özellikle aile içinde toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, eşitsiz güç ilişkileri ve aile-içi bakım sorumluluğunun dağılımı gibi konular oluşturmıştır. Bu kapsamda bu yaklaşımlar, genelde toplumda özelde ailede, kadının ikincil toplumsal konuma itildiği ve toplumsal düzeyde bu konumunun yeniden üretildiği vurgulanır. Bununla birlikte, aile içinde kadının sarf ettiği emeğinin sömürüldüğü, kadın ile erkek ilişkilerinde kadın aleyhine derin eşitsizliklerin yaşandığı ve yeniden üretildiği, bu yönüyle ailenin ataerkil niteliğe sahip bir mekân olduğu ifade edilir. Ayrıca, bu yaklaşımlara göre, toplumun diğer kurumlarıyla sıkı ilişki içinde olan aile üzerinden, ataerkil anlayış toplumun bütününe yayılır ve toplumdaki cinsiyetçi uygulamalar meşrulaştırılır.

Gelinen noktada, aileye yönelik bu yaklaşımlar, ailenin işlevselliği ve bu işlevselliğe yönelik eleştirelilik olmak üzere iki boyutta ele alınabilmektedir. Ecevit’e (1993) göre, 1960’lı yılların ortalarına kadar aile, klasik aile sosyolojisi geleneği içinde geniş yer alan işlevselci yaklaşımlar temelinde, toplumsal alanda çeşitli işlevleri ve rolleri olan evrensel ve doğal bir sosyal grup olarak betimlenmiştir. Bu bağlamda, üyelerinin temel toplumsal ve biyolojik ihtiyaçlarının karşılandığı, yeni üyelerin üretildiği, toplumsallaştırıldığı ortak mekâna sahip toplumsal grup olarak ailenin (özellikle çekirdek ailenin), her yerde bulunması, bu sosyolojik yaklaşımlarda ön plana çıkarılmıştır. O’na göre, 1960’lı yılların ikinci yarısından itibaren ailenin evrenselliği, doğallığı, işlevselliği, sanayileşmeyle ilişkisi, “çekirdek aile” ideal tipi, erkeğin aile reisliği, kadının bağımlılığı, kadınların anneliği, ailenin üretim yerliliği temelinde anlam bulan ev işi, ev kadınlığı ve cinsiyete dayalı işbölümü, özel ve mahrem alanı kontrol etme ve yönetme

temelinde aile içi güç çatışmaları ve şiddet, ailenin devlet politikalarıyla ilişkileri gibi konulara odaklanan eleştirel yaklaşımlar geliştirilmiştir. Ecevit'in belirttiği üzere, aileye yönelik bu farklı hatta birbirine karşıt çözümlemeler olmasına rağmen, bu iki boyuttaki yaklaşımların bir de ortak noktaları olduğu ileri sürülebilir. Bu ortak nokta, aileye ilişkin çözümlemelerde cinsiyeti ön planda tutma, mekânı ve mekânın aile ile ilişkisini arka plana itmedir. Walby'nin (2016, 100), çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılan, bu yönüyle sorunlu olan "aile" ve "ev" kavramlarının birbirlerinden ayrılması gerektiği şeklindeki yaklaşımı da ailenin mekân boyutunu öne çıkarmaya ihtiyaç olduğuna işaret etmiştir. Bu noktada insanların, içinde bulunduğu durumları mekân üzerinden ele alan Foucault'un heterotopya kavramı, mekân boyutunu öne çıkararak aileyi çözümlemede yardımcı olacağı düşünülmüştür.

3. Heterotopik Bir Mekân Olarak Aile

Foucault'a (2021) göre, heterotopya, içine toplumlara ilişkin gerçeklikleri, konumları, karşıt konumları, bunlara ilişkin temsilleri ve tartışmaları alan, fakat bunların dışında konumlanan mekânlardır. Aile kavramı ise, içinde barındırdığı üyelerin durumlarını ve bu durumların zamanla, gerçekliklerle ve dış mekânlarla ilişkiler bütünlüğü içinde yansıtan mekân üzerinden anlam bulmuştur. Heterotopya ile aile kavramlarının bu niteliksel özelliklerinin örtüşmeleri nedeniyle, ailenin de heterotopik bir mekân olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda, bu savı temellendirmek amacıyla Foucault'un "öteki mekân" olarak ifade ettiği heterotopya çözümlemesinde öne çıkmış argümanlar zemininde bir mekân olan aile çözümlemeye çalışılmıştır. Foucault (2021, 288), kriz durumlarının yaşandığı mekânları, kriz heterotopiyaları olarak tanımlar. Bu noktada "kriz" ifadesiyle insanlık durumlarındaki geçiş dönemleri vurgulanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Foucault'un (2021, 288) "genç kızlar için yirminci yüz yılın ortasına kadar "balayı seyahatleri" diye adlandırılan bir gelenek vardı; bu, atalardan gelen bir temaydı. Genç kızın bekâretini kaybetmesi "hiçbir yerde" olabiliyordu ve o dönemde, tren balayı oteli, bu "hiçbir yer" in yeri, coğrafi koordinatları olmayan bu heterotopyaydı" biçimindeki ifadeleri bu çıkarımı desteklemiştir. Bu nedenle, bu geçiş dönemlerinin yaşandığı mekânlar da geçiş heterotopiyaları olarak ifade edilebilir. Benzer bir biçimde, bir heterotopya olarak aileye baktığımızda, aile, ilk defa yaşanan cinsellik deneyimleri ve daha önce deneyimlemedikleri çocuk üretimi temelinde kadının ve erkeğin yaşadığı geçişlerin "öteki mekânları" olmuştur. Ayrıca, aynı bağlamda, ev, oda, yatak gibi içinde ya da üzerinden babalık, annelik, karı-kocalık gibi (Reiter, 2021, 56) krizlerin, başka bir deyişle geçişlerin yaşandığı mekânları barındırması dolayısıyla da aile bir heterotopyadır. Öte yanda Foucault'a (2021, 288; Ekice, 2019) göre, kriz heterotopiyaları günümüzde yerini sapma heterotopiyalarına bırakmıştır ki, bu heterotopiyalar ise toplumun genel beklentisinin ve ortalama davranış ortalamasının dışına çıkanların kapatıldığı psikiyatri klinikleri, hapishaneler gibi mekânlardır. Aile heterotopyası ise toplumların, kadının aleyhine, kadına ve erkeğe verdikleri hiyerarşik ve eşitsiz roller ve statüler üzerinden anlam bulan toplumsal cinsiyetin (Lips, 2021; Ecevit, 1993; Saygılıgil, 2016) zina ve bekâret tabularından sapma davranışına yol açma potansiyeli olan *cinsel içgüdünün* (Freud, 1996, 12; Lips, 2021, 113) açığa çıkmasının meşrulaştırıldığı kapatılma mekânıdır. Cinselliği meşrulaştırıcı bir heterotopya olmasının yanında aile, aynı zamanda hapishane, askeri kışla gibi, tecrit eden ve nüfuz eden bir heterotopyadır (Foucault, 2021, 291). Şöyle ki, Foucault'a (2021, 291) göre, kışlaya ve hapishaneye değirmene girildiği gibi girilmez. Buralar zorla kalınan mekânlardır (Selek, 2014). Bu heterotopyalarda "kurallara ve arınmalara boyun eğmek gerekir". Bu bağlamda, heterotopik bir mekân olan aileye üye olmada ve orada bulunmada boyun eğme ve kurallara uyma ritüelleri mevcuttur. Aile heterotopyasına üyelik ya kan bağı üzerinden ya da resmi veya dini onay üzerinden gerçekleşmektedir. Ayrıca, toplumdan topluma, zamandan zaman farklılık gösterse de evlilik bağı kurma yoluyla katılım için yaş ve yakınlık derecesi şartları (Reiter, 2021, 55) da vardır. Özellikle, evlilik bağı kurmada *tercih* olanağı varmış gibi görünse de bu *tercihin*, çoğunlukla evliliğe zorlayıcı toplumsal cinsiyetin dayatmalarına boyun eğmesiyle oluşan bir heterotopyadır. Benzer bir biçimde, üyelikten çıkmada da bu tür onaylara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu doğrultuda, aileye hem işlevselci, sistemci hem de eleştirel yaklaşımlar üzerinden bakıldığında aile heterotopyasının, devlet denilen resmi otoriteyle ve toplumsal cinsiyetle sıkı bir ilişki içindedir (Althusser, 2000; Ecevit, 1993; Walby, 2016; Reiter, 2021; Mies, 2012; Parsons, 1964). Foucault'a (2021, 290) göre "heterotopyanın birçok mevkiyi, kendi içlerinde bağdaşmaz birçok mekânı tek bir gerçek yerde yan yana koyma gücü vardır". Bu bağlamda düşünüldüğünde aile de insanın farklı ihtiyaçlarına cevap veren ayrı ayrı mekânları içerir. Beslenme pratiklerini içeren mutfak, meşru, aynı zamanda mahrem ebeveyn odaları, evlat, kardeş kadın, erkek odaları, kapısındaki kilitle bireyselleştirilen atık boşaltım ve beden temizliği mekânları olan tuvalet ve banyo, ortak toplanma alanı olan salon gibi bağdaşmaz mekânlar ile çoğunlukla ataerkiye, zamana ve topluma, kadının aleyhine cinsiyete dayalı hiyerarşik ve eşitsiz iş bölümüne göre oluşan asimetric mevkie (Mies, 2012, 103; Lips, 2021, 28; Gough, 2021; Ecevit, 1993), bir mekân olarak aileyi oluşturan parçalardır. Bununla birlikte Foucault "birçok mevkiyi, kendi içlerinde bağdaşmaz birçok mekânı tek bir gerçek yerde yan yana" getiren mekânlardan biri olarak bahçeyi örnek verir. Bu yönüyle O'na (Foucault, 2021, 290) göre bahçe, tüm dünyanın simgesel mükemmelliğini temsil eden, dünyanın en küçük ve aynı zamanda evrenselleştirici parçası olan bir heterotopyadır.

Bu açıdan bakıldığında, üreme, toplumsallaşma, toplumda var olan farklı mevkilere göre rol alma ve rol dağıtma, bu yönleriyle toplumsal sistemin en küçük yansıması olduğuna ilişkin ortaya konulan kuramların (Güçlü, 2016; Walby, 2016) varlığı, ailenin de tıpkı bahçe gibi temsiliyeti olan bir heterotopya olduğu fikrini desteklemektedir. Aile, aynı zamanda, Foucault, deyiimiyle mezarlık gibi *heterokroniye* açılan bir heterotopyadır. Foucault’a (2021, 291)göre, “mezarlık, bir birey için yaşamın kaybı anlamına gelen ve yok olmaya, silinmeye devam ettiği o yarı ebedilik olan bu garip heterokroniyle başlar”. Foucault’un burada mezarlık üzerinden ifade ettiği heterokroni ifadesi, bir kişinin kendi ömrünü tamamladığı halde, defnedildiği mezar simgesi üzerinden yaşam alanında yer edinmesi şeklinde yorumlanabilir. Bu açıdan bakıldığında, bir yönüyle, tarihsel, toplumsal düzeyde çeşitli yapılara, üretim ve davranış biçimlerine ve ilişkilere sahne olması nedeniyle (Mies, 2012; Pelizzon, 2009; Walby, 2016), diğer yönüyle yitip giden kuşakların yaşamlarını devam ettiren üyelerin hafızalarında, biyo-psiko-sosyal var oluşları zemininde varlıklarını devam ettirdikleri mekân olarak aile de bir heterotopyadır. Bu açıdan aile heterotopyası, tıpkı müze ve kütüphane gibi zamanı kendi içinde barındıran bir mekândır. Bu doğrultuda, kamusal alanda ve aile/hane (özel alan) içinde tarihsel derinliği olan ataerkil uygulamaların(Mies, 2012; Lips, 2021) toplumsallaştırılma sürecinde ailede üretilen kuşaklara aktarılması (Althusser, 2000; Giddens, 2012; Ecevit, 1993; Parsons, 1964), aile heterotopyasının bu niteliğine örnek verilebilir. Foucault’a göre, aşırı ya da uç düzeyde ilişkilerin yaşandığı heterotopyalar da vardır. O (2021, 292), bu tip heterotopyalara kolonileri ve genelevleri örnek olarak verir. Bu doğrultuda Foucault’nun, “koloniler, yeryüzü mekânının genel örgütlenme düzeyinde, heterotopya rolü oynamışlardır” ifadesi, bu mekânlar içinde el konulma, sömürülme, tahakküm ilişkilerinin yaşandığını ima etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, ailenin de bu tür ilişkilere sahne olduğuna yönelik birçok yaklaşım ve kuram mevcuttur (Marx vd., 1992; Mies, 2012; Lips, 2021; Güçlü, 2016, 78-79). Bu konuda ilk kaynak olarak değerlendirilen Engels (Marx vd., 1992, 15) şu açıklamalarda bulunur: “Analık hukukunun (anaerkilik) çökmesi, kadın cinsinin dünya çapındaki yenilgisi idi. Erkek evde de yönetimi ele alıyor, kadını aşağılıyor, uşaklaştırıyor, erkeğin arzularının kölesi ve yalnızca çocuk yetiştirme aracı oluyordu”. Bununla birlikte, çatışma kuramına göre, aile otorite hiyerarşisine ve güç çatışmalarına sahne olan bir mekândır (Güçlü, 2016, 78; Mies, 2012, 92). Feminist kurama göre aile, kadın aleyhine sömürünün, yalnızlığın ve derin eşitsizliğin bulunduğu bir mekândır (Güçlü, 2016, 79; Mies, 2012, 92). Bu yaklaşımların yanında ailenin, *aile içi şiddet* gibi bir olguyla birlikte anılması dahi, bir mekân olarak ailenin de koloni gibi uç ilişkilerin yaşandığı bir heterotopya olabileceğini göstermiştir.

Sonuç

Her dönemde akademi içinde ve dışında yapılan toplumsal araştırmaların başlıca konuları arasında aile olgusuna yer almıştır. Bununla birlikte, bu araştırmaların dayandığı yaklaşımların temelde iki boyutta aileyi konumlandırmaya çalıştıkları düşünülmüştür. Bunlardan birincisi, klasik aile sosyolojisi içinde aileyi farklı bağlamlarda yaklaşımlarına karşın, temelde aileyi hem kendi iç ilişkileri hem de toplumla ilişkileri düzeyinde çeşitli işlevler üzerinden çözümleyen “işlevsel” yaklaşımlardır. Diğeri ise, toplumsal alanın tüm pratiklerinde ve aile içinde toplumsal cinsiyet ilişkilerini tartışmaya açan eleştiren feminist yaklaşımlardır. Bu kapsamda, bu iki boyut üzerinden ya ailenin tarihsel, toplumsal, kültürel, kurumsal, gelişimsel işlevleri ya da ailede ve toplumda toplumsal cinsiyet ilişkileri öne çıkarılmıştır. Bu çalışmada ise, ailenin mekân boyutu öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Foucault’un heterotopya kavramı ve çözümlemesi, ailenin mekân boyutunu öne çıkarmada çalışmanın ana tartışma zeminini oluşturmuştur. Bu tartışmalar ışığında ilk olarak heterotopya ile aile kavramlarının niteliklerinin örtüşmesi nedeniyle ailenin de heterotopik bir mekân olduğu temellendirilmeye çalışılmıştır. İkinci olarak, heterotopyalar, foucault’un “kriz” diye vurguladığı geçiş dönemlerini içeren mekânlardır. Benzer bir biçimde, ister aileyi işlevleri üzerinden ele alan yaklaşımlar olsun, ister toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinde çözümleyen yaklaşımlar, bir mekân olarak ailenin de içinde birçok açıdan geçiş dönemlerinin yaşandığı bir mekân olduğu ileri sürülebilir. Üçüncü olarak, heterotopyalar toplumun genel ve ortalama davranış beklentisinden sapanların kapatıldığı psikiyatri klinikleri, hapishaneler gibi mekânlardır. Eleştirel feminist kuramlar ışığında, ailenin de toplumsal cinsiyet kalıpları tarafından inşa edilmiş zina ve bekâret tabularından sapma davranışına yol açabilecek olan cinsel içgüdü potansiyelinin kapatıldığı mekân olabilmektedir. Bu yönüyle de aile, heterotopik bir mekân olarak tanımlanabilir. Dördüncü olarak, Foucault’a göre, hapishane, askeri kışla gibi tecrit ve tahakküm edici, içindekilerin zorla tutulduğu, kurallara boyun eğdikleri heterotopyalar da mevcuttur. Bu bağlamda, bir mekân olan aileye üye olmada ve orada bulunmada, boyun eğme ve kurallara uyma ritüelleri de mevcuttur. Bu amaçla aile, genelde işlevselci yaklaşımlarda özelde ise sistemci yaklaşımda vurgulandığı üzere özellikle siyasal kurumla sıkı işbirliği içindedir. Bu kapsamda heterotopik bir mekân olan ailede de üyelik ya kan bağı üzerinden ya da “devlet” denilen resmi siyasal kurumun onayına bağlıdır. Beşinci olarak, Foucault tarafından heterotopyanın birçok mevkiiyi, kendi içlerinde bağdaşmaz birçok mekânı tek bir gerçek yerde yan yana koyma gücü olduğu vurgulanır. Benzer biçimde bir mekân olan ailede de birbirleriyle bağdaşmaz mekânlar ile çoğunlukla ataerkiye, zamana ve topluma, kadının aleyhine cinsiyete dayalı hiyerarşik ve eşitsiz iş bölümüne göre oluşan asimetric mevkiler bulunmaktadır. Bu bakımdan aile de heterotopik bir mekân olarak ifade edilebilir. Altıncı olarak, Foucault bahçe örneği üzerinden birbiriyle bağdaşmaz mevkileri tek bir mekânda simgeleyen, bu yönüyle biricik ve evrensel temsili olan heterotopyaların da olduğunu vurgular. Genelde işlevselci yaklaşımlar ve özelde sembolik etkileşimci yaklaşım üzerinden bakıldığında, üreme, toplumsallaşma, toplumda var olan farklı mevkilere göre rol alma ve rol dağıtma, bu yönleriyle toplumsal sistemin en küçük yansıması olan ailenin de tıpkı bahçe gibi temsiliyeti olan bir heterotopya olduğu ileri sürülebilir. Yedinci olarak, Foucault, mezarlık, müze, kütüphane gibi zamanı kendi içinde barındıran, geçmiş yaşamı ve aidiyeti simgeler üzerinden devam ettiren heterotopyaların varlığından bahsetmiştir. Bu açıdan bakıldığında aile, bir yönüyle tarihsel, toplumsal, soydanlık düzeylerinde çeşitli yapılara, üretim ve davranış biçimlerinin ve ilişkilerin mekânıdır. Diğer yönüyle aile, yitip giden kuşakların yaşamlarını devam ettiren üyelerin hafızalarında, biyo-psiko-sosyal var oluşları zemininde varlıklarını devam ettirdikleri mekândır. Bu açıdan aile, tıpkı müze ve kütüphane gibi zamanı kendi içinde barındıran heterotopik bir mekân olarak anlam bulabilmektedir. Son olarak, Foucault, içinde el koyma, sömürme, tahakküm etme gibi aşırı ya da uç düzeyde ilişkilerin yaşandığı heterotopyaların varlığından bahsetmiştir. Feminist yaklaşımların vurguladığı üzere, analık hukukunun (anaeriklik) çökmesiyle dünya çapında kadının ikincil konuma itilmesi, erkeğin kontrolü ele aldığı aile içinde kadının aşağılanması, uşaklaştırılması, kadının erkeğin arzularının kölesi olması ve yalnızca çocuk yetiştirmeye ilişkilendirilmesi, bu doğrultuda şiddete varana kadar her türlü yaptırıma maruz kalması gib uç düzeydeki ilişkileri içeren ailenin de heterotopik bir mekân olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Adak, Nurşen (ed.). *Değişen Toplumda Değişen Aile*. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2. Baskı., 2016.
- Althusser, Louis. *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. çev. Yusuf Alp - Mahmut Özışık. İstanbul: İletişim Yayınları, 4.baskı., 2000.
- Althusser, Louis vd. *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. İstanbul: İletişim Yayınları, 4.baskı., 2000.
- Berktaş, Fatmagül. "Feminist Teoride Açılımlar". *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. ed. Yıldız Ecevit - Nadide Karkıner. 2-23. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, İkinci Baskı., 2013.
- Çavdar, Rabia Çiğdem. "Farklılığın Mekanı: Foucault ve Lefebvre'deki Heterotopia ve Heterotopy Ayrımı". *İDEALKENT*, 959-941. <https://doi.org/10.31198/idealkent.458739>
- Donovan, Josephine. *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim Yayınları, Birinci Baskı., 1997.
- Ecevit, Yıldız. "Aile, Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar". *Kadın Araştırmaları Dergisi* 1 (1993), 9-34.
- Ecevit, Yıldız. "Aile, kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar" 1 (1993), 9-34.
- Ekice, Şeyma. "Heterotopyalar İçinde Bir Birey Nasıl Yaşayabilir?" *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 466-485. <https://doi.org/10.21733/ibad.612544>
- Foucault, Michel. "Başka Mekanlara Dair". çev. Işık Ergüden, Osman Akinhay. *Özne ve İktidar*. 293-283. *Felsefe* 26. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 7. Basım, 2021.
- Freud, Sigmund. *Totem ve Tabu*. İstanbul: Sosyal Yayınları, İkinci Baskı., 1996.
- Giddens, Antony. *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 1. Baskı., 2012. <https://iletisimkutuphanem30419862.files.wordpress.com/2018/01/anthony-giddens-sosyoloji.pdf>
- Gough, Kathleen. "Ailenin Kökeni". ed. Rayna R. Reiter. 53-82. Ankara: Dipnot Yayınları, Üçüncü Baskı., 2021.
- Güçlü, Sevinç. "Aileye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar". *Değişen Toplumda Değişen Aile*. ed. Nurşen Adak. 65-91. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2. Baskı., 2016.
- Karaman, Yasin. *Felsefe*. "BENJAMIN, FOUCAULT VE HETEROTOPYA". *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 26 (2018), 267-286.
- Kottak, Conrad P. *Antropoloji: İnsan Çeşitliliğinin Önemi*. çev. Derya Atamtürk vd. Ankara: Deki Yayınları, Birinci Baskı., 2016.
- Leslie, Gerald R. (Gerald Romell). *The Family in Social Context*. New York: Oxford Uni. Press, 2nd ed., 1973.
- Lips, Hilary M. *Toplumsal Cinsiyet: Temel Bilgiler*. Ankara: Ütopya Yayınevi, 1. Baskı., 2021.
- Marx, Karl vd. *Kadın ve Aile*. çev. Öner Ünalın. Ankara: Sol Yayınları, Üçüncü Baskı., 1992.
- Mies, Maria. *Ataerki ve Birikim*. Ankara: Dipnot Yayınları, 1. Baskı., 2012.
- Nakiboğlu, Gülsün. "Ütopyadan Doğmak, Ütopya Doğurmak: Heterotopya Kavramı ve Heterotopya Bağlamında Balık İzlerinin Sesi". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 0/5 (30 Haziran 2015). <https://doi.org/10.16947/fsmiad.47503>
- Parsons, Talcott. *The Social System*. London: The Free Press of Glencoe COLLIER-MACMILLAN LIMITED, First Free Press., 1964. <https://library.lol/main/D4D500F1681699D2643E9EE84FBBCD01>
- Pelizzon, Sheila Margaret. *Kadının Konumu Nasıl Değişti? Feodalizmden Kapitalizme*. ed. Cem Somel. çev. İhsan Ercan Sadi - Cem Somel. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 1. Baskı., 2009.
- Reiter, Rayna R. *Kadın Antropolojisi*. Ankara: Dipnot Yayınları, 3. Baskı., 2021.
- Saygılıgil, Feryal (ed.). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları, 1. Baskı., 2016.
- Selek, Pınar. *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*. İstanbul: İletişim Yayınları, 7. Baskı., 2014.
- Slatery, Martin. *Sosyolojide Temel Fikirler*. ed. Ümit Tatlıcan - Gülhan Demiriz. çev. Özlem Balkız vd. Bursa: Sentez Yayınları, İkinci Baskı., 2008.
- Starvidas, Stavro. *Kentsel Heterotopya: Özgürleşme Mekanı Olarak Eşikler Kentine Doğru*. çev. Ali Karatay. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2021.
- Walby, Sylvia. *Patriyarka Kuramı*. çev. Hülya Osmanağaoğlu. Ankara: Dipnot Yayınları, 1. Baskı., 2016.
- Zimmerman, Shirley L. *Understanding Family Policy: Theories and Applications*. USA: Sage Publication, Second Edition., 1995.

EXTENDED ABSTRACT

The aim of this study is to highlight the family with its spatial dimension in the focus of the concept of heterotopia. In this context, in the study, it has been tried to be grounded that the family is also a heterotopic space, focusing on the qualities that Foucault put forward regarding the heterotopic space in his analysis of heterotopia. Classical family sociology, critical and feminist theories have made various contributions to the family phenomenon, which is among the main topics of academic and social research fields. Furthermore, in the study, prominent definitions and approaches related to the meaning of family and the phenomenon of family are also mentioned. In this context, the analysis of the structural-functionalist approach, the systems approach, the symbolic interactionist approach, the institutional and historical approach, the confrontational approach and the feminist approaches to the family has been tried to be briefly described. However, in the study, the spatial dimension of the family has been tried to be highlighted by benefiting from these approaches. For this purpose, Foucault's concept and analysis of heterotopia, which focuses on space, formed the main discussion ground of the study. Foucault defined the concept of heterotopia as spaces associated with various human conditions. In this context, he said that there are many types of heterotopias. However, Foucault described heterotopias of some situations. First, Foucault mentions crisis heterotopias involving people's transitional periods. These heterotopias are privileged, sacred or forbidden spaces. In this respect, it can be said that the family, where sexuality and child production is experienced for the first time, is also a heterotopic space. Secondly, according to Foucault, spaces such as psychiatry clinics and prisons where people are closed in case of deviating from the general and average behavior patterns of the society are also heterotopias. At this point, as emphasized by critical feminist approaches, it can be stated that the family is such a heterotopia, as the spaces where the sexual instinct potential is closed, which may lead to the behavior of deviating from the taboos of adultery and virginity. Third, Foucault also spoke of isolating and dominating, forcibly retained, ultra-prescriptive heterotopias. Similarly, it can be said that the family, in which situations such as being a member, leaving the membership and living in it, are subject to strict rules, is this type of heterotopia. Fourthly, Foucault also mentioned heterotopias that have the power to juxtapose many sites, many incompatible places in one real place. Similarly, in the family, which is a place, there are spaces that are incompatible with each other and asymmetrical positions that are mostly formed according to patriarchy, time and society, and hierarchical and unequal division of labor based on gender to the detriment of women. In this respect, the family can also be expressed as a heterotopic space. Sixthly, Foucault states that there are heterotopias that symbolize incompatible locations in a single space and represent the unique and universal in this respect. Looking at the functionalist approaches in general and the symbolic interactionist approach in particular, it can be argued that the family, which is the smallest reflection of the social system with these aspects, is a universal heterotopia. Seventhly, Foucault mentioned the existence of heterotopias such as cemeteries, museums, libraries, which contain time within themselves and maintain past life and belonging through symbols. From this point of view, the family is a heterotopic space in which there are various structures, modes of production and behavior and relations at historical, social and ancestral levels. On the other side, the family is the space where the disappeared generations continue their existence in the memories of the members who continue their lives, on the basis of their bio-psycho-social existence. In this respect, the family can find meaning as a heterotopic space that contains time, just like museums and libraries. Finally, Foucault mentioned the existence of heterotopias in which ultra or extreme relations such as appropriation, exploitation and domination are experienced. Similarly, according to feminist approaches, with the collapse of patriarchy, women are pushed to a secondary position in the social sphere and in the family. In addition, with the male taking control of the family, the woman in this space is humiliated, enslaved, enslaved to the man's desires, and is only associated with raising children. For this purpose, all kinds of sanctions are applied, up to and including violence against woman. From this point of view, it can be said that the family is a heterotopic place where extreme relations towards women are experienced.

In conclusion, on the basis of the concept of heterotopia, which finds meaning as spaces with different qualities in Foucault, it can be argued that the family is also a heterotopic space with different characteristics.